

DÜNYADAKİ GELİŞMELER VE MAKRO EKONOMİK VERİLER EŞLİĞİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİ (DURUM TESPİTİ VE ÖNERİLER)

Prof. Dr. Şükrü Kızılot

Prof. Dr. Metin Taş

Arş. Gör. Özgür Şahan

Gazi Üniversitesi

I. Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

Dünya ekonomisinde 2006 yılının ortalarında başlayan finansal kriz giderek büyümüş ve reel sektörü de içine alarak dünya ekonomisinde resesyona beklentilerini artırmıştır. Özellikle emtia ve petrol fiyatlarında yaşanan artışla birlikte derinleşen kriz, enflasyonda artış beklentilerine neden olmuş ve bu durumdan en çok gelişmekte olan ülkeler etkilenmiştir. Nitekim, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere son dönemde enflasyon rakamlarında artış yaşandığı gözlemlenmektedir.

2001 yılındaki terör saldırıları ve dünya ekonomisinde yaşanan yavaşlamanın ardından ABD ve Japonya tarafından ekonomiye aktarılan likidite ve ABD'nin yıl içerisinde %6,5 olan faizleri %1,75'e indirmesi ile canlanan ekonomi ve dünya ekonomisinde 2003-2006 arasında gerçekleşen yüksek karlar ile birlikte artan likidite bolluğu dünya ekonomisinde yaşanması olası olan büyük bir finansal krizi ötelemekte ve etkilerini hafifletmekteydi. Likidite bolluğundan kaynaklanan fonlar özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin döviz rezervlerinden rahatlıkla anlaşılabilir. Örneğin, Çin'de 2002'de 292 milyar \$ olan döviz rezervlerini 2006'da 1,1 trilyon \$'a, aynı dönemde G. Kore 122 milyar \$'dan olan döviz rezervlerini 240 milyar \$'a, Rusya'da 2002'de 44 milyar dolar olan döviz rezervlerini 2007'de 466 milyar \$'a, aynı dönemde Hindistan 68 milyar dolar olan döviz rezervlerini 268 milyar dolara çıkarmıştır. Türkiye de bu likidite bolluğundan nasibini alarak 2002'de 27 milyar dolar olan döviz rezervlerini 2007'de 74 milyar dolara yükseltmiştir¹.

¹ Burçhan SAKARYA, "Küresel Finansal Yapı ve 2007 Yılı Dalgalanmaları", **BDDK Çalışma Tebliği**, Sayı: 2, Nisan – 2008, s. 17.

Gelişmiş Ülkeler ile Yükselen Ekonomilerin Büyüme Performansları (2000 – 2008) (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Çin	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	10,4	10,7	11,4	9,3
Brezilya	4,3	1,3	2,6	1,3	5,7	2,9	3,7	5,4	4,8
Rusya	10,0	5,1	4,7	7,3	7,1	6,4	6,7	8,1	6,8
Hindistan	4,0	5,2	3,7	8,4	8,3	9,2	9,2	9,2	7,9
Arjantin	-0,8	-4,4	-10,9	8,8	9,0	9,2	8,5	8,7	7,0
Şili	4,5	3,4	2,2	3,9	6,0	5,7	4,0	5,0	4,5
Çek Cum.	3,6	2,5	1,9	3,6	4,6	6,5	6,1	6,5	4,2
Macaristan	5,2	4,1	4,4	4,2	4,8	4,1	3,9	1,3	1,8
Polonya	4,3	1,2	1,4	3,9	5,3	3,6	6,1	-	-
G.Kore	8,5	3,8	7,0	3,1	4,7	4,2	5,0	5,0	4,2
Malezya	8,9	0,3	4,1	5,7	6,8	5,0	5,9	6,3	5,0
Endonezya	4,9	3,6	4,5	4,8	5,0	5,7	5,5	6,3	6,1
Fransa	3,9	1,9	1,0	1,1	2,5	1,7	2	1,9	1,4
Almanya	3,2	1,2	0	-0,2	1,2	0,9	2,8	2,5	1,4
İtalya	3,6	1,8	0,3	0,0	1,2	0,1	1,9	1,5	0,3
Japonya	2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,2	2,1	1,4
İngiltere	3,8	2,4	2,1	2,7	3,3	1,9	2,8	3,1	1,6
ABD	3,7	0,8	1,6	2,5	3,9	3,2	2,9	2,2	0,5
Dünya	4,1	1,5	1,9	2,7	4,1	3,5	3,8	-	-

Kaynak: Worldbank ve IMF verilerine dayanılarak derlenmiştir. 2007 ve 2008 tahminidir.

2003 – 2006 yılları arasında yaşanan hızlı büyümenin temel nedenlerinden birisi de gelişmiş ekonomilerdeki güçlü taleptir. Ancak, bu büyüme süreci gelişmiş ülke ekonomilerinde giderek artan fiyat artış baskılarına neden olmuş ve 2004 yılından itibaren özellikle ABD, İngiltere ve hatta uzun süre deflasyon dönemi yaşayan Japonya’da bile enflasyonda tırmanışa neden olmuştur. Bu nedenle bir çok ülke merkez bankaları 2004 yılından itibaren faizleri artırarak sıkı para politikaları uygulamaya başlamışlardır (bunların başında ABD ve İngiltere bulunmaktadır). 2005 yılında tırmanmaya başlayan enerji ve emtia fiyatlarının da yarattığı enflasyon baskısı nedeniyle dünya ekonomilerindeki daraltıcı sıkı para politikaları uygulamalarına devam edilmiştir². ABD’de işgücü piyasalarının katılığı nedeniyle oluşan ücret artışları, firmaların yüksek karlılık oranlarından dolayı fiyatlara sınırlı ölçüde yansımış ve 2006 enflasyonu bir önceki yıla göre daha düşük gerçekleşmiştir³.

2006 yılında yükselen emtia ve enerji fiyatlarının neden olduğu küresel imalat sanayi üretiminde düşüş ve hizmetlerdeki yavaşlamanın ve hatta yılın ikinci çeyreğinde ABD konut piyasalarındaki talep azalması ekonomik büyüme hızında yavaşlama ortaya çıkarsa da Euro alanı ile Japonya ve yükselen piyasalardaki hızlı büyüme süreci bu yavaşlamayı telafi etmiş

² Burçhan Sakarya, a.g.e., s. 19.

³ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, Ankara, Ekim, 2007, s. 172.

ve neredeyse tüm dünya’da izlenen sıkı para politikalarına ve faiz artırımlarına rağmen, dünya ekonomisinde yaşanan canlı büyüme performansı devam etmiştir⁴. 2006 yılının ikinci çeyreğinde yaşanan finansal dalgalanma finansal piyasalarla sınırlı kalmış ve reel ekonomiye, büyüme ve istihdama sirayet etmeden, Temmuz ayında dünya ekonomilerinde oynaklık azalarak, istikrar tesis edilmiştir⁵ (söz konusu dönemde Türkiye’de dolar 1,70’i aşmış, Nisan ve Mayıs aylarında 4,5-5 milyar dolar çıkış gerçekleşmiştir). Nitekim, daraltıcı para politikaları ile 2006’nın ikinci ve üçüncü çeyreğinde özellikle konut sektöründeki talep azalmasının da etkisiyle ABD ekonomisinde etkili olarak büyüme hızını düşürürken, Euro alanında büyüme, yatırım ve tüketimle canlı seyrini sürdürürken, Japonya’da görece canlanmaya bağlı enflasyonist baskılar hissedilmeye başlamıştır⁶. Gelişmekte olan ülkelerde ise (özellikle BRIC-Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) ve Asya ülkelerinde (Çin, Hindistan, G. Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong) ihracata dayalı yüksek büyüme etkili olmuş⁷ ve her bir ülke 2006 ve 2007’de % 6 – 11 arasında bir büyüme performansı göstermişlerdir.

2007 yılında, 2002-2006 yılları arasında sürekli yükselen petrol ve emtia fiyatları, diğer taraftan likidite bolluğuna bağlı olarak özellikle yükselen ekonomilere giden sıcak paranın neden olduğu talep genişlemesi ve aşırı değerlendirilen ülke paraları ile aşırı değerlendirilen hisse senedi, bono, tahvil gibi menkul kıymetlerin ekonomide yarattığı şişkinlik 1997 krizi ile benzerlikler taşımaktadır⁸. Yaşanan bu gelişmeler 2007 Şubat ve Temmuz aylarında finansal dalgalanmalara neden olmuş ve ABD’de ardı ardına büyük şirketlerin açıkladıkları zararlar, petrol ve emtia fiyatlarındaki artışın devam etmesi, kuraklığa bağlı gıda fiyatlarındaki artışlar, büyüme hızının yavaşlayacağını sinyallerini vermiştir.

ABD hisse senedi piyasalarının temel oynaklığını gösteren VIX endeks değeri 2006-2008 yılları arasında ortalama 16,6 iken, 2007 yılının ikinci yarısında ortaya çıkan dalgalanma sonrasında yaklaşık 23’lük bir ortalama değere ulaşmıştır⁹ (endeks değerinin 20 puanın üzerine çıkması piyasada güvenin azalması anlamına gelmektedir, 2008 başlarında hızla yükselerek Mart ayında 32,54’ü gören endeks değeri, 15 Temmuz 2008 itibarıyla 30,51 düzeyindedir). Petrol fiyatları 2007’de 140 dolar seviyelerine çıkmış ve 2008’de 142 dolara ulaşmıştır. Diğer taraftan ABD’de Dow Jones endeksi 1929 Buhranından bu yana aylık bazda en hızlı değer

⁴ Burçhan Sakarya, a.g.e., s. 19.

⁵ Burçhan Sakarya, a.g.e., s. 21.

⁶ Burçhan Sakarya, a.g.e., s. 21.

⁷ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, Ankara, Ekim, 2007, s. 179.

⁸ Burçhan Sakarya, a.g.e., s. 21.

⁹ TCMB, **Finansal İstikrar Raporu**, Mayıs 2008, s. 1.

kaybını Haziran 2008’de %10,2 ile gerçekleştirmiş ve sadece Haziran ayında borsada 2,1 trilyon dolar kayıp yaşanmıştır.

Gelişmiş Ülkeler ile Yükselen Ekonomilerin Yıllık Enflasyonları (2000 – 2008) (%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Çin	0,9	-0,1	-0,6	2,7	3,2	1,4	2,0	6,6	3,9
Brezilya	6,0	7,7	12,5	9,3	7,6	5,7	3,1	4,5	4,5
Rusya	20,2	18,6	15,1	12,0	11,7	10,9	9,0	11,9	10,0
Hindistan	3,2	5,2	4,0	2,9	4,6	5,3	6,7	5,5	4,6
Şili	4,6	2,7	2,9	1,1	2,4	3,7	2,6	7,8	4,2
Çek Cum.	4,0	4,1	0,5	1,1	2,8	2,1	1,8	5,4	5,5
Macaristan	10,1	6,8	4,8	5,7	5,5	3,3	6,5	7,4	4,7
Polonya	8,5	3,6	0,8	1,7	4,4	0,7	1,4	4,0	3,9
G.Kore	2,8	3,2	3,7	3,4	3,0	2,6	2,1	3,6	3,0
Malezya	1,2	1,2	1,6	1,2	2,2	3,3	3,1	2,2	2,4
Endonezya	9,3	12,5	9,9	5,2	6,4	17,1	6,6	6,6	6,7
Fransa	1,7	1,4	2,2	2,4	2,3	1,8	1,7	2,8	2,5
Almanya	2,2	1,4	1,2	1,0	2,3	2,1	1,4	-0,2	4,8
İtalya	2,5	2,8	2,5	2,7	2,2	2,0	2,1	2,6	2,5
Japonya	-0,5	-1,2	-0,3	-0,4	0,2	-0,4	0,3	0,7	0,6
İngiltere	0,9	1,1	1,5	1,4	1,4	2,1	2,8	2,0	2,2
ABD	3,4	1,6	2,5	2,0	3,3	3,4	2,6	4,1	2,0

Kaynak: Worldbank ve IMF verilerine dayanılarak derlenmiştir. 2007 ve 2008 tahminidir.

2003 – 2007 döneminde yaşanan likidite bolluğuna bağlı olarak gelişmekte olan ülke paralarının değer kazanması, özellikle bu ülkelerde cari işlemler açığı problemi yaratarak ülke ekonomilerinde kırılganlığı artırmakla birlikte, bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye akışındaki artış cari işlemler açığının finansmanında oluşabilecek sorunları hafifletmiştir.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (2000 – 2008)(%)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Brezilya	-3,8	-4,2	-1,5	0,8	1,8	1,6	1,3	0,3	-0,7
Şili	-1,2	-1,6	-0,9	-1,1	2,2	1,1	3,6	3,7	-0,5
Çin	1,7	1,3	2,4	2,8	3,6	7,2	9,4	11,1	9,8
Hindistan	-1,0	0,3	1,4	1,5	0,1	-1,3	-1,1	-1,8	-3,1
Endonezya	4,8	4,3	4,0	3,5	0,6	0,1	3,0	2,5	1,8
Malezya	9,0	7,9	8,0	12,0	11,9	14,6	16,2	14,0	11,7
Filipinler	-2,9	-2,4	-0,4	0,4	1,9	2,0	4,5	4,4	2,1
G.Kore	2,4	1,7	1,0	2,0	4,1	1,9	0,6	0,6	-1,0
Yunanistan	-7,8	-7,2	-6,5	-6,4	-5,8	-7,4	-11,0	-13,9	-13,9
Portekiz	-10,2	-9,9	-8,1	-6,1	-7,7	-9,7	-9,4	-9,4	-9,5
Rusya	18,0	11,1	8,4	8,2	10,1	11,0	9,5	5,9	5,8
Ukrayna	4,7	3,7	7,5	5,8	10,6	2,9	-1,5	-4,2	-7,6
Polonya	-5,8	-2,8	-2,5	-2,1	-4,2	-1,6	-3,2	-3,7	-5,0
Çek Cum.	-4,7	-5,3	-5,7	-6,3	-5,3	-1,6	-3,1	-2,5	-3,0
Estonya	-5,4	-5,2	-10,6	-11,3	-12,3	-10,0	-15,5	-16,0	-11,2
Romanya	-3,7	-5,5	-3,3	-5,8	-8,4	-8,9	-10,4	-13,9	-14,5
Türkiye	-3,7	1,8	-0,7	-2,6	-4,0	-4,7	-6,1	-5,7	-6,7
Letonya	-4,8	-7,6	-6,6	-8,2	-12,8	-12,5	-22,3	-23,3	-15,0
Litvanya	-5,9	-4,7	-5,2	-6,9	-7,7	-7,1	-10,8	-13,0	-10,5

Kaynak: Worldbank ve IMF verilerine dayanılarak derlenmiştir. 2007 ve 2008 tahminidir.

Tabloda görüldüğü gibi, enerji fiyatlarındaki artış enerji ihraç eden Brezilya, Şili, Rusya gibi ülkelerle dış ticaret yapısı güçlü ve ekonomisi ihracata dayalı Filipinler, Malezya, Endonezya, G. Kore ve Çin gibi ülkelerde cari işlemler dengesini olumlu yönde etkilerken; enerji ithal eden, sıcak para girişine bağlı yerli parası değerlendirildiği için ithalatı artan ve dış ticaret yapısı güçlü olmayan Yunanistan, Ukrayna, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya ve Türkiye gibi ülkelerde sürekli ve yüksek düzeylerde cari işlemler açığı oluşmaktadır.

II. Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler

1- Büyüme

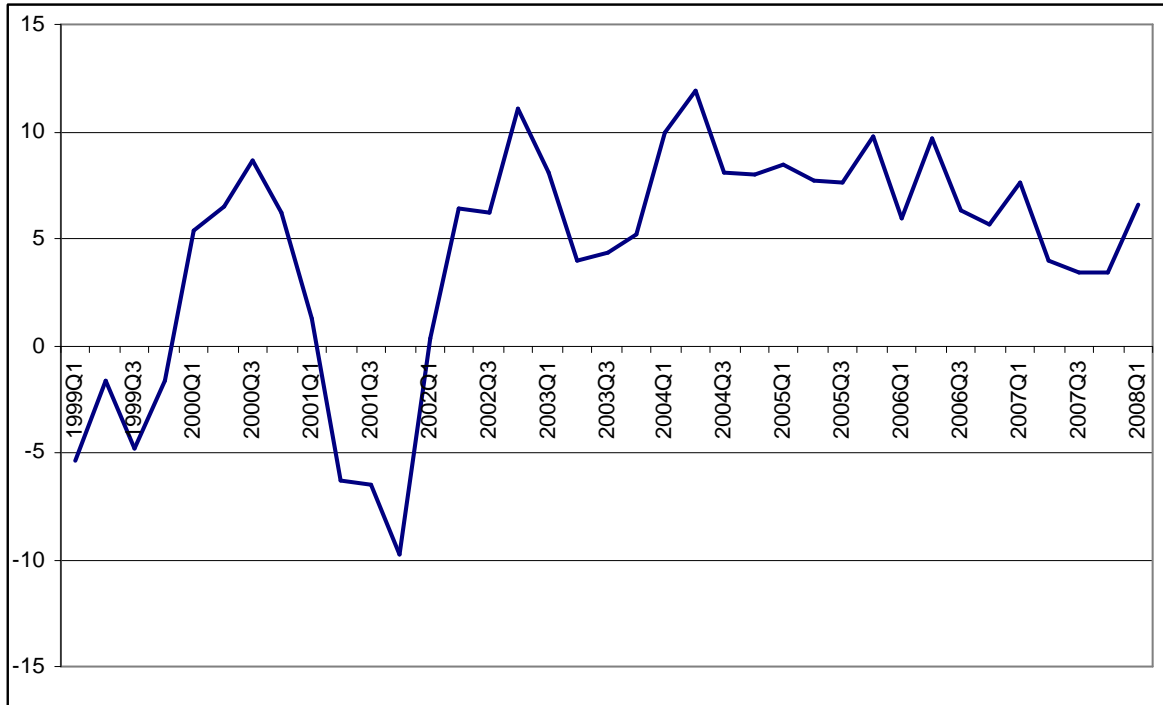
2002 yılının ilk çeyreğinden itibaren kesintisiz 25 çeyrektir büyüyen Türkiye’de 2008 yılının ilk çeyreğinde %6,6 ile beklentilerin üzerinde gerçekleşen GSYİH büyüme hızı, 2007 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen büyüme hızının gerisinde kalmıştır.

2008 yılının ilk çeyreğinde ticaret ve tarım dışındaki tüm sektörlerde büyüme hızının 2007 yılının ilk çeyreğine göre yavaşladığı gözlemlenmektedir. Özellikle konut ve inşaat sektöründeki durgunluk dikkat çekicidir. 2008 yılının ilk çeyreğinde tarım sektöründe yaşanan

hızlı büyümeye rağmen, büyümeye asıl katkıyı sanayi ve hizmetler sektörü yapmıştır. Sektörel olarak büyümeye olan katkılar tarımda 0,9, sanayide 2, hizmetlerde ise 4,3 puandır¹⁰.

Sonuç olarak, Türkiye 2002'nin ilk çeyreğinden itibaren tam 25 çeyrektir büyümektedir. Ancak, 2002 yılının ilk çeyreğinde 2007 yılının ilk çeyreğine kadar tam 21 çeyrek boyunca ortalama %7,3'lük bir büyüme hızı yakalayan Türkiye'de son dört çeyrek yani, 2007'nin ikinci çeyreğinden 2008 yılının ilk çeyreğine kadar geçen dönemde %4,4'lük bir büyüme hızı yakalanmıştır. Sadece bu gösterge bile tek başına Türkiye ekonomisinde büyüme hızında yaşanan ani yavaşlamayı açıkça göstermektedir.

Çeyrek Dönemler İtibariyle Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyüme Hızı (%) (1999Q1 – 2008Q1)

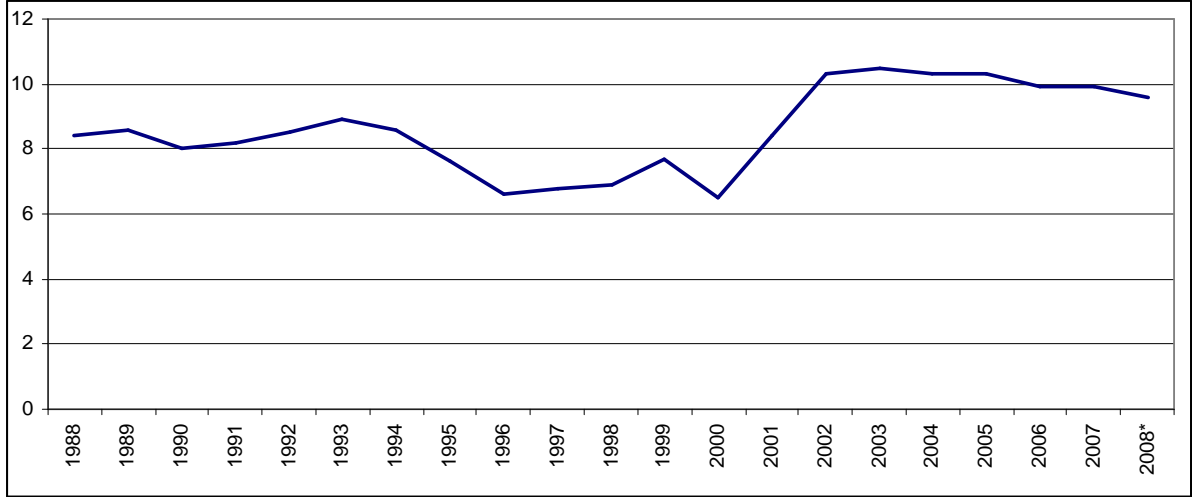
Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Türkiye'de 2002-2007 döneminde yaşanan büyüme trendinin temelinde dünya ekonomisinde aynı dönemde yaşanan hızlı büyümenin etkisi büyüktür. Ayrıca, aynı dönemde dünya ekonomisindeki küresel likidite bolluğunun Türkiye'ye yönelmesi, beraberinde özelleştirmeler ile artan doğrudan yabancı sermaye (DYS) girişi YTL'yi aşırı değerlendirmiş ve ucuzlayan ithalatla birlikte hem yurtiçi hem de yurtdışı talepteki artış hızlı büyüme için önemli bir dinamik olmuştur.

¹⁰ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. DPT, Ekonomik Gelişmeler, Haziran 2008.

İstihdam verileri de ekonomik durgunluğu işaret etmektedir. 2002 sonrası dönemde işsizlikte artış kalıcı olmuş ve yüksek büyüme hızına rağmen %10 düzeylerinde kalmıştır. Bu durumun en temel nedeni ise eğitilmiş ve genç işsiz oranındaki artıştır. Türkiye’de eğitilmiş nüfus giderek artmakta, ancak üretim yapımıza ve ihtiyaca uygun kalifiye eleman yetiştirilmesi yönünde bir eğitim politikası izlenmemektedir. Bu nedenle, eğitilmiş işgücü iş bulamadığı gibi reel sektörde talep ettiği kalifiye elemana ulaşamamaktadır.

İşsizlik Oranı (%) (1988 – 2007)

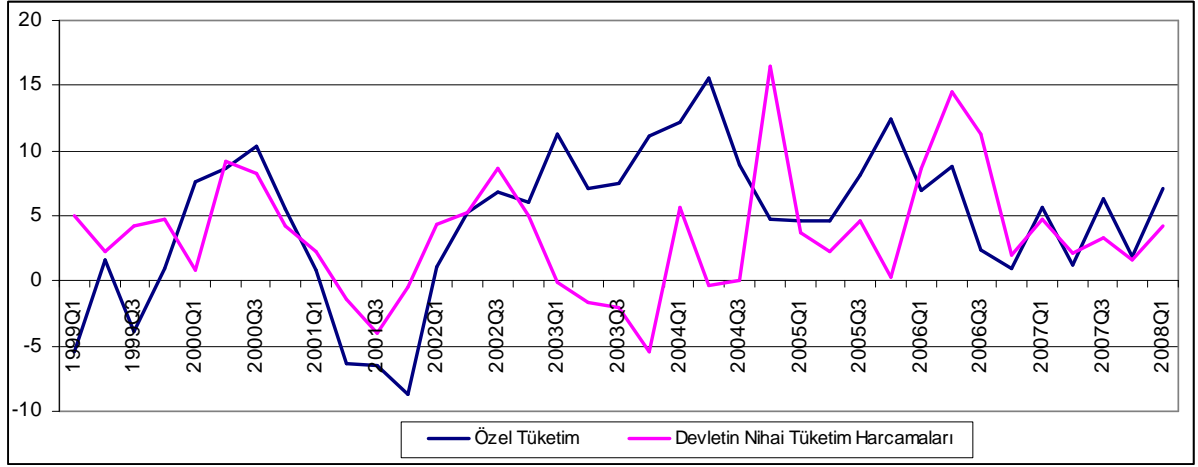
Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

* 2008 yılı Nisan verisidir ve bir önceki yılın aynı dönemine göre gerçekleşen işsizlik rakamıdır.

2- Yurtiçi Talepte Yaşanan Gelişmeler

2002-2006 arası dönemde güçlü bir artış seyri gösteren özel tüketim harcamaları artış hızı 2006'nın son çeyreğinden itibaren hızını kesmiş, bu da büyüme rakamlarında yavaşlama olarak kendini göstermiştir. Nitekim, 2002'nin ilk çeyreğinden 2007'nin ilk çeyreğine kadar reel olarak ortalama %7,1 gelişen yurtiçi tüketim (yerleşik ve yerleşik olmayanlar dahil), son dört çeyrekte yani 2007'nin ikinci çeyreğinden 2008'in ilk çeyreğine kadar olan dönemde %4,1 gelişmiştir. Benzeri durum devletin nihai tüketim harcamaları içinde geçerlidir. Aynı dönemler itibariyle kamuda ortalama %4,2 olan gelişim hızı %2,8'e gerilemiştir.

**Çeyrek Dönemler İtibariyle Yurtiçi Tüketim* ve Devletin Nihai Tüketim Harcamaları
Gelişim Hızı
(%) (1998Q2 – 2008Q1)**

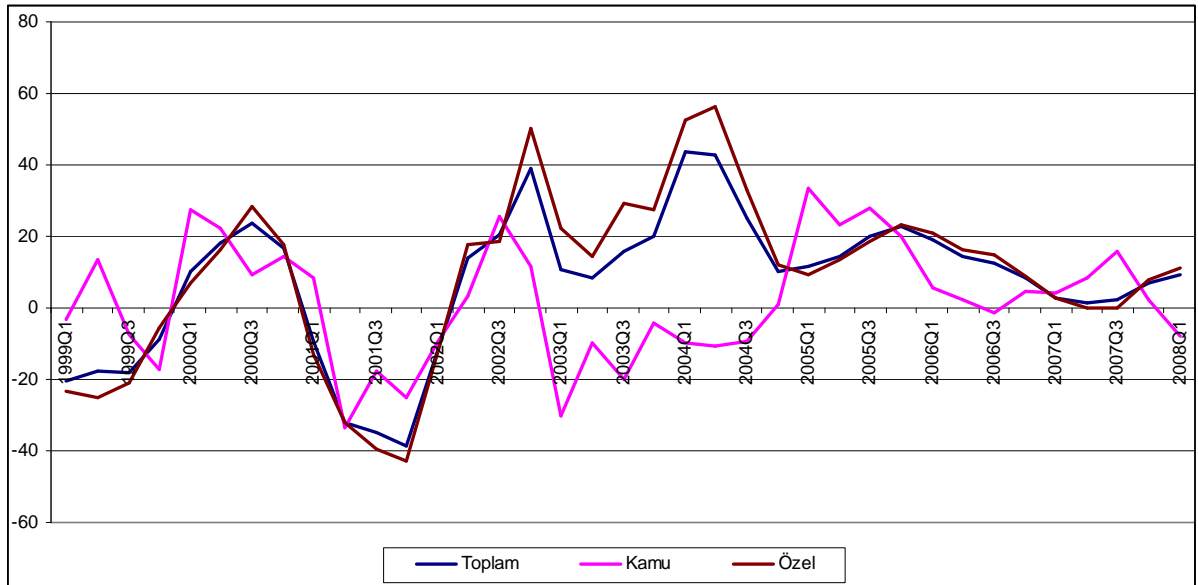

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

* Yerleşik ve Yerleşik Olmayanların Yurtiçi Tüketimini kapsamaktadır.

Diğer taraftan, sıkı maliye politikası ve mali disiplin nedeniyle kamu harcamalarının artış hızının yavaşladığı, bu durumun kamu yatırımlarında daha hızlı bir biçimde geliştiği görülmektedir. Nitekim, sabit sermaye yatırımları açısından artış hızının son çeyrekte negatif gerçekleştiği bunun da özellikle bütçe sonuçlarında aldaticı bir iyileşme olarak yansıdığı görülmektedir. Bu dönemde özel sektör sabit sermaye yatırımlarının artış hızında ani bir gerileme yaşanmıştır. 2002-2006 döneminde yıllık ortalama % 21,6 olan gelişim hızı, 2007 yılında % 2,7 olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi yatırım ve tüketim harcamalarının artış hızının gerilemesi ekonomideki durgunluğun önemli bir göstergesidir.

**Çeyrek Dönemler İtibariyle Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumunun Gelişim Hızı
(%) (1999Q1 – 2008Q1)**

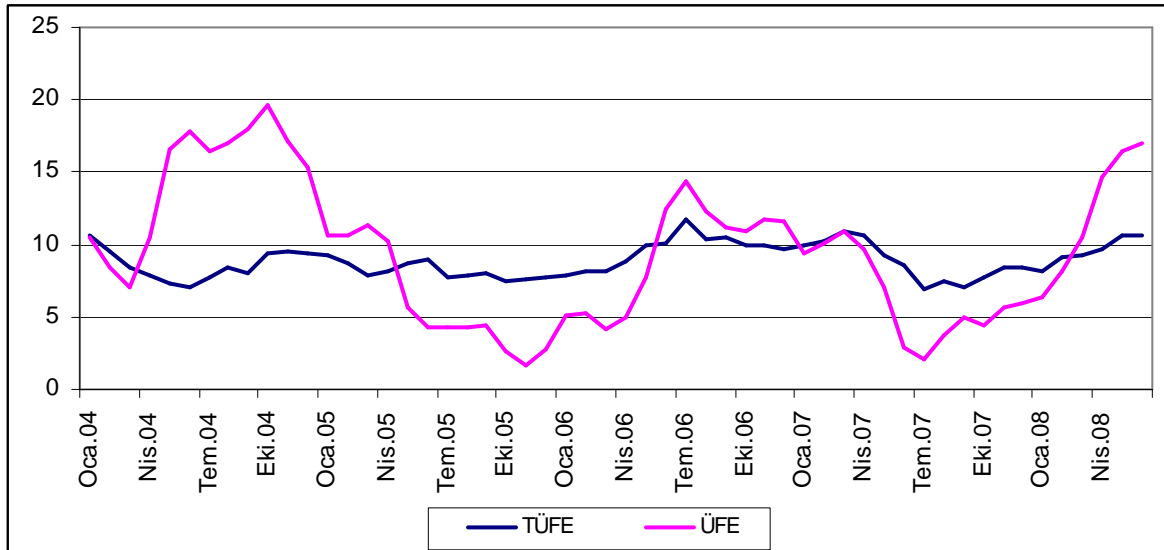

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir

3- Fiyat İstikrarı

Fiyat istikrarını temel hedef alan Merkez Bankası, 2002 yılından itibaren uyguladığı örtük enflasyon hedeflemesini terk ederek¹¹, 2006 yılının başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaya başlamış ve bunu 2007 yılında da sürdürerek, yıllık TÜFE hedefini 2007 yılı için %4 olarak belirlemiştir¹². Ancak, enerji ve emtia fiyatlarında yaşanan küresel fiyat artışları nedeniyle 2007 yılsonu TÜFE 8,4 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında TÜFE hedefindeki sapmanın temelinde arz yönlü unsurlar (kuraklık kaynaklı gıda fiyatlarındaki artış, emtia fiyatlarındaki artış) etkili olmuştur¹³. Diğer taraftan, 2008 yılının ilk yarısında yurtiçi talebin daralmasına, dolar kurunun artmamasına bağlı olarak talep ya da ithal enflasyonu yaşanmamakla birlikte, enerji ve gıda fiyatlarındaki artış enflasyonu körüklemiş ve özellikle enerji fiyatlarındaki artışa bağlı olarak TÜFE ilk altı ayda kümülatif %6,0 (yıllık %10,61) ve ÜFE altı aylık kümülatif %13,76 (yıllık %17,03) olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan gelişmeler nedeniyle yılsonu TÜFE hedefleri revize edilmiştir. Buna göre, 2008 yılsonu hedefi %4'den %9,36'ya ve hatta 2009 TÜFE hedefi %7,5'e, 2010 TÜFE hedefi ise %6,5'e yükseltilmiştir.

Aylar İtibariyle Üretici ve Tüketici Fiyat Endeksindeki Gelişim (%) (2004/1 – 2008/6)

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Sonuç olarak, 2001 krizinden sonra dalgalı kur sistemine geçen Türkiye'de dolar kurundaki gerileme ile enflasyonda görece bir iyileşme yaşansa da, zaman içerisinde izlenen para politikası ve YTL'ye olan güvenin artması ile birlikte enflasyondan korunmak için yabancı

¹¹ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, Ankara, Ekim, 2007, s. 111.

¹² TCMB, **Yıllık Rapor 2007**, Ankara, 2008, s. 30.

¹³ TCMB, **Yıllık Rapor 2007**, Ankara, 2008, s. 36.

paraya yönelerek dolarizasyon ve endekslemenin zayıflaması ile birlikte “**döviz kurundan enflasyona geçiş**” olarak adlandırılan döviz kurundaki nominal değişimin yurtiçi fiyatlarda artışa neden olarak enflasyonu körükleme etkisi zayıflamıştır¹⁴. Ancak, son dönem yurtiçi yerleşiklerin Döviz Tevdiat Hesaplarındaki artış 2008 yılı için fiyat istikrarı açısından tehlike sinyali vermektedir (son 1,5 yılda yani 2007 başından 2008 Haziran sonuna kadar yurtiçi yerleşiklerin “döviz tevdiat hesaplarında 26,8 milyar dolar artış bulunmaktadır).

4- Ödemeler Dengesi (Cari İşlemler Dengesi, Dış Ticaret ve Sermaye Hareketleri)

Ödemeler dengesi, bir ülkede yurtiçi yerleşikler ile (yerleşikler gerçek veya tüzel, kamu veya özel kişilerdir) diğer ülkelerdeki yerleşiklerin, belli bir dönemde karşılıklı yaptıkları ekonomik işlemleri kaydeden bir bilançodur. Bu bilanço; cari işlemler dengesi ve sermaye hareketleri dengesi olmak üzere iki temel kalemden oluşur.

Ödemeler dengesi, adından da anlaşılacağı gibi daima dengededir. Ancak, cari işlemler açık verirse sermaye hareketleri fazla vererek dengeyi sağlar. Dengenin sağlanamaması halinde net hata ve noksan kalemi ile denge kurulur. Cari işlemler; reel kaynaklarla (mal, hizmet, gelir) ilgili işlemleri ve cari transferleri (karşılıksız transferleri); sermaye hareketleri ise reel kaynak akımlarının finansmanını (genellikle sermaye transferi ya da finansal araçlara ilişkin işlemler aracılığıyla) gösterir¹⁵. Buna göre DYS girişi, hisse senedi borç senedi alımları sermaye kalemlerinde, bunlara ait kar transferleri özel veya kamu dış borç faiz ödemeleri ise cari işlemler dengesinde gözüktür.

Türkiye’de ödemeler dengesi son yıllarda sürekli cari işlemler açığı vermektedir. Cari işlemler açığının temel sebebi dış ticaret açığındaki genişlemedir. Türkiye 2007 yılında 47,5 milyar dolar dış ticaret açığı vermiştir ve 2008 yılında da 65 milyar dolar dış ticaret açığı vermesi beklenmektedir. 1946 yılından beri bir kere bile dış ticaret fazlası veremeyen Türkiye’nin 2008 yılında beklenen dış ticaret açığı, hem büyüklük hem de milli gelire oran bakımından son yirmibeş yılın en büyük dış ticaret açığı olarak tarihe geçecektir. Büyük ölçüde dış ticaret açığının neden olduğu cari işlemler açığı 2007 yılı sonunda 37,5 milyar dolar iken, 2008 yılsonu tahmini 51 milyar dolardır. Türkiye’de son yıllarda cari işlemler açığında yaşanan yükselmenin temel sebebi üzere dış ticaret açığıdır. Dış ticaret açığının artış nedeni ise Türkiye’de özel yatırımların ithal girdi payı yüksek olan sektörlerde (otomotiv,

¹⁴ Maliye Bakanlığı, **Yıllık Ekonomik Rapor 2007**, Ankara, Ekim, 2007, s. 113,

¹⁵ TCMB, **Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye Uygulaması**, s.4 (<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odemet.pdf>).

makine teçhizat ve elektronik gibi) yoğunlaşmasıdır¹⁶. Aşağıdaki tablo bu görüşü doğrular niteliktedir. Tabloda görüldüğü gibi Türkiye’de ithal girdiye bağlı üretim yapıldığı için ara ve sermaye malı ithalatının toplam ithalat içindeki payı yüksektir. Tabloda dikkat çekici bir başka husus ise Türkiye’nin tüketim malı (yani işlenmiş ürünler) değil sermaye ve ara malı (işlenmemiş ya da yarı işlenmiş, gıda ve tekstil gibi) ihracatındaki artış ve yoğunluktur. Bunun en önemli nedeni Türkiye’nin bir çok üründe marka olamaması ve marka üreten firmalara ara ve sermaye malı tedariki yapmasıdır. Bu durum özellikle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Türkiye’de Ara-Sermaye-Tüketim Malı İhracat ve İthalatının Toplam İhracat ve İthalat İçindeki Payı (%)

	Ara ve Sermaye Malı İhracatı	Tüketim Malı İhracatı	Ara ve Sermaye Malı İthalatı	Tüketim Malı İthalatı
1989	53,1	46,8	95,3	4,7
1990	48,9	51,1	90,6	9,3
1991	49,4	50,6	91,9	7,5
1992	46,7	53,2	91,9	7,7
1993	46,4	53,5	90,9	8,6
1994	49,4	50,6	93,6	5,9
1995	45,2	54,7	93,0	6,8
1996	46,9	53,0	89,6	10,1
1997	47,1	52,8	89,0	10,4
1998	46,7	53,3	87,5	11,7
1999	47,5	52,3	87,5	11,9
2000	49,5	50,4	86,9	12,7
2001	51,1	48,7	90,0	9,2
2002	48,4	51,2	89,3	9,5
2003	48,3	51,1	88,1	11,3
2004	51,4	48,3	87,1	12,4
2005	52,1	47,4	87,5	12,0
2006	55,2	44,2	88,1	11,5
2007	58,9	40,7	88,6	11,0
2008	64,0	35,8	89,0	10,7

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Petrol ve emtia fiyatlarında yaşanan küresel artışta cari işlemler açığındaki artışın diğer bir nedeni haline gelmiştir. Diğer taraftan, reel kurun sürekli artması (YTL’nin değer kazanması) ithalatın artışını desteklerken, tekstil, tarım ve turizm temelli mal ve hizmet ihracat gelirlerinin ise ithalat artış hızının gerisinde kalmasına neden olmuştur. İhracatın ithalatı

¹⁶ TCMB, **Yıllık Rapor 2007**, Ankara, 2008, s. 32.

karşılama oranı 2002 yılında %70 iken 2006'da %61 ve 2007'de ise %63 olarak gerçekleşmiştir.

Cari işlemler açığının finansmanı ise yurtiçine giren sermaye hareketleri ile gerçekleşmektedir. Sermaye hareketleri ve finans hesapları 2007 yılında 48,6 milyar dolar fazla vermiştir. Bu rakam cari işlemler açığına karşılık gelmektedir. Sermaye hareketlerinin net 20 milyar doları DYS girişi, net 27,8 milyar doları ise Merkez Bankası, Hükümet, bankalar ve diğer özel sektör firmalarının aldıkları kredi ve varlıklarından kaynaklanmaktadır.

**Son Yirmi Beş Yılın Dış Ticaret Açığı (Milyon Dolar) ve Milli Gelire Oranı (%)
(1984- 2008)**

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Açığı	GSMH	Cari İşlemler Açığı	Dış Ticaret Açığı/GSMH
1984	7.134	-10.044	-2.910	60.759	-1.439	-4,8
1985	7.959	-10.935	-2.976	68.199	-1.013	-4,4
1986	7.457	-10.475	-3.018	76.464	-1.465	-3,9
1987	10.190	-13.396	-3.206	87.734	-806	-3,7
1988	11.662	-13.475	-1.813	90.975	1.596	-2,0
1989	11.625	-15.815	-4.190	108.679	938	-3,9
1990	12.959	-22.407	-9.448	152.393	-2.625	-6,2
1991	13.593	-20.883	-7.290	152.352	250	-4,8
1992	14.715	-22.791	-8.076	160.748	-974	-5,0
1993	15.345	-29.426	-14.081	181.994	-6.433	-7,7
1994	18.106	-22.273	-4.167	131.137	2.631	-3,2
1995	21.636	-34.788	-13.152	171.979	-2.339	-7,6
1996	32.067	-42.331	-10.264	184.724	-2.437	-5,6
1997	32.110	-47.158	-15.048	194.360	-2.638	-7,7
1998	30.741	-44.779	-14.038	205.978	2.000	-6,8
1999	29.031	-38.802	-9.771	187.664	-925	-5,2
2000	30.825	-52.882	-22.057	201.463	-9.920	-10,9
2001	34.729	-38.092	-3.363	144.607	3.760	-2,3
2002	40.719	-47.109	-6.390	182.929	-626	-3,5
2003	52.394	-65.883	-13.489	238.409	-7.515	-5,7
2004	68.535	-91.271	-22.736	301.636	-14.431	-7,5
2005	78.365	-111.353	-32.988	362.769	-22.137	-9,1
2006	93.611	-134.552	-40.941	399.700	-31.893	-10,2
2007	115.307	-162.012	-46.705	482.693*	-37.549	-9,7
2008	57.018	-86.303	-29.285	527.150*	-16.885	-12,3

Not: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

GSMH serisi eski seridir. 2008 yılı tahminidir.

* 2007 ve 2008 eski seri GSYH verileri 2007 – 2009 Orta Vadeli Mali Plan tahminleridir.

Kutu 1: Cari İşlemler Açığı ve Finansmanı

Türkiye ekonomisinin “yumuşak karnı” olan cari işlemler açığı her yıl giderek artmaktadır. Sadece son altı yılda (2002 – 2007) toplam 165 milyar dolar cari işlemler açığı verilmiş ve 2008 yılında da rekor bir seviyede yaklaşık 51 milyar \$ açık verileceği tahmin edilmektedir.

Cari işlemler açığının finansmanı kaliteli olduğu müddetçe Türkiye için önemli bir sorun teşkil etmemektedir. Peki Cari işlemler açığının kaliteli olması ne demektir ve Türkiye bu açıdan başarılı mıdır?

Cari işlemler açığının finansmanı dört yolla gerçekleşir;

- 1- Sıcak para girişi (hisse senedi, mevduat ve devlet iç borçlanma Senedi şeklinde),
- 2- Borçlanma (Özel ve Kamu),
- 3- Doğrudan yabancı sermaye (DYS) yatırımları,
- 4- Döviz rezervlerinden finansman

Eğer finansmanın önemli bir kısmı üçüncü yol yani DYS girişi ile yapılırsa, cari işlemler açığının finansman kalitesi yüksektir ve oluşan açık ekonomi için önemli bir sorun değildir. Ancak ilk iki yöntemin toplam finansman içinde ağırlığı fazla ise orta ve uzun vadede ülke ekonomisinin kırılganlığı artmaktadır.

Türkiye son 21 yıl dikkate alındığında üst üste üç yıldan fazla cari işlemler açığı hiç vermemiştir. Ancak 2002-2008 arası dönemde yani tam yedi yıl üst üste cari işlemler açığı verilmektedir. Cari açığın finansmanında, 2005'te %40,5'i, 2006'da %59,8'i, 2007'de %53,2'si DYS girişi ile finanse edilmiştir. 2008'in ilk 5 aylık döneminde bu oran %20,4'e gerilemiştir.

Kısacası, cari işlemler açığı büyürken DYS girişinin azalması, cari işlemler açığının finansman kalitesini düşürmektedir. Diğer taraftan sıcak para girişinin eksiye dönmesi ve 2007 sonunda 107 milyar \$ olan stokun 76 milyar \$'a inmesi ile birlikte cari işlemler açığının tek finansman yolu olarak borçlanarak cari işlemler açığının finansmanı kalmıştır. Nitekim, göstergeler bizi haklı çıkarmaktadır. Özel sektör dış borcu 2008 ilk çeyreği itibariyle 172 milyar \$'a ulaşmıştır ve sadece 2008'in ilk çeyreğinde 14,1 milyar \$ artış göstermiştir. Türkiye cari işlemler açığının borçlanarak finanse etmeye devam ederse, ekonomik kırılganlığı giderek

artacak ve kredibilitenin düşmesi ile birlikte finansman güçleşerek ülke ekonomisinin krize sürüklenmesine neden olacaktır.

Son olarak bilinen bu üç finansman yönteminin dışında dördüncü yol Merkez Bankası döviz rezervlerinin düşürülerek açığın finanse edilmesidir. Merkez Bankası Döviz rezervlerinde 2005 – 2007 arasında DYS ve sıcak para girişi ile özel sektör dış borcundaki artışa bağlı olarak yıllık ortalama 11,9 milyar dolar artış gerçekleşmiş ve döviz rezervleri 2007 sonunda 71,6 milyar dolara, 2008 Haziran sonu itibariyle 75,9 milyar dolara yükselmiştir. Ancak, 2008 Mart – Haziran arasında 97 milyon dolar artabilmiştir, diğer bir ifadeyle döviz rezervlerindeki artış yavaşlamaktadır. Kısacası; DYS girişi artmadığı, sıcak para çıkışı devam ettiği sürece cari işlemler açığındaki sürekli artış, gelecek dönemlerde döviz rezervlerindeki azalış ve dış borçlanmadaki artış ile finanse edilecektir.

Sözün özü, Türkiye’de cari işlemler açığının finansman kalitesi giderek kötüleşmektedir.

Kutu 2: Doğrudan Yabancı Sermaye – Birleşme ve Satın Alma ve Gayrimenkul Alımı**Yıllar İtibariyle En Büyük Beş DYS Girişi (Milyon \$)**

Satın Alınan Şirket	Satın Alan Şirket	Satın Alan Şirketin Menşei	Satın Alınan Şirket İçin Ödenen Bedel (DYS)
2005			
Garanti Bankası	GE Consumer France	ABD	1.806
Turkcell İletişim	Alfa Group	Rusya	1.593
Türk Telekom	Oger Telekom	Lübnan	1.500
Dışbank	Fortis Bank	Belçika-Hollanda	1.062
YKB	Koç Fin. Hizmetler (Unicredito)	İtalya	602
2006			
Telsim	Vodafone	Hollanda (İngiltere)	4.690
Denizbank	Dexia Bank	Belçika	3.221
Finansbank	National Bank Of Greece	Yunanistan	2.774
Türk Telekom	Oger Telekom	Bir. Arap Emilikleri	1.500
Petrol Ofisi	OMV	Avusturya	1.054
2007*			
Akbank	Citibank	ABD	3.140
Oyakbank	ING Bank	Hollanda	2.735
Finansbank	National Bank Of Greece	Yunanistan	2.253
Yibitaş Lafarge	Cimpor	Portekiz	710
Eczacıbaşı İlaç	Zentiva	Hollanda (Çek Cum.)	618

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005, s. 15; Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006, s. 7; Hazine Müsteşarlığı, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2007, s. 10.

Not: Parantez içinde belirtilen ülkeler satın alan şirketin gerçek merkezini göstermektedir, ancak söz konusu işleme ilişkin bedeller Hollanda'dan yapıldığı için ödemeler dengesi bu şekilde işlenmiştir.

Tabloda'da görüldüğü gibi sadece beş büyük birleşme ve satın alma 2005 yılında 8,2 milyar \$, 2006 yılında 13,2 milyar \$, 2007 yılında 9,5 milyar \$ tutarındadır ve 2005 yılında toplam DYS girişinin (gayrimenkul alımı hariç giriş yapan DYS tutarının) %97'sini, 2006 yılında %75'ini, 2007 yılında ise %50'sine denk gelmektedir. Kısacası DYS girişi üretim ve istihdam artışı yaratan (greenfield) değil; mevcut tesis ve işletme satın alma ve birleşme yoluyla gelişmektedir. Bu durum DYS girişinin şu ana kadar sadece döviz ihtiyacımızı karşılamamızda yardımcı olmuştur. Ancak, 2008 yılının ilk beş aylık gerçekleşmesinde DYS girişinde %45 oranında azalma olduğu ve DYS girişinin 2008 yılının sonu itibariyle 12-14 milyar \$ civarında kalacağı tahmin edilmektedir. Bu durum cari açığın finansman kalitesinin bozulması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan satın alınan firmaların kar transferleri de 2003 başından 2008 Mayısına kadar 7,6 milyar \$'ı bulmuştur. Bu durumda gelecekte ödemeler dengesini zorlayacak bir diğer gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tablo dönemler itibariyle DYS ve portföy yatırımları kar transferleri ile faiz giderlerinin aylık ortalamalarını vermektedir.

Dönemler İtibariyle DYS ve Portföy Yatırımları Kar Transferleri ile Faiz Giderlerinin Aylık Ortalaması (Milyon Dolar)

	DYS	Portföy Yatırımları	Faiz	Toplam
1992-2002	-21,8	-92,3	-331,1	-445,2
2003-2006	-81,4	-256,5	-420,9	-758,7
2007-2008	-215,5	-322,8	-631,3	-1.169,6

Kaynak: TCMB verilerine göre derlenmiştir.

Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye’de son 1,5 yıl içinde DYS ve portföy yatırımları kar transferleri ile faiz giderlerinin (özel sektör dış borcundaki artışa bağlı) aylık ortalamasında bir artış görülmektedir. Bu durum, önümüzdeki dönemlerde cari işlemler açığının en önemli nedeni olarak gösterilen dış ticaret açığından sonra, kar transferleri ve faiz giderlerinin de cari işlemler açığına neden olan diğer önemli etken olarak gösterileceği anlamına gelmektedir.

Son olarak, son yıllarda giderek artan gayrimenkul alımı da artmıştır. 2003’de 1, 2004’de 1,3, 2005’de 1,8, 2006’da 2,9 ve 2007’de 3 milyar \$ gayrimenkul alımı olmuştur. Diğer bir ifadeyle DYS girişi yeni yatırım ve istihdam artışı yaratmayan mevcut tesis, arsa, arazi alımı ile giriş yapan bir görüntü çizmekte iken Türkiye sadece yabancılara mevcut tesis ve işletmeleri satmakla kalmayıp gayrimenkullerini de satmaktadır.

5- Kamu Maliyesi

Türkiye’de 1994 ve 2001’de yaşanan finansal krizlerin temelinde kamu kesimi borçlanma gereği yatmaktadır. Bu nedenle 2001 krizinden sonra izlenen **“güçlü ekonomiye geçiş programı”** ve akabinde IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarının temeli mali disipline dayandırılmış ve bu bağlamda her yıl belirli seviyelerde verilmesi planlanan faiz dışı fazla ile Türkiye’nin iç ve dış borç stokunun azaltılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede 2002 – 2007 döneminde özelleştirme gelirleri ve dolaylı vergi gelirlerindeki artış ile kamu gelirleri artırılırken, düşen faizlerle birlikte kontrol altına alınan faiz harcamaları ve faiz dışı giderlerde (eğitim, sağlık, yatırım gibi) gerçekleşen reel gerileme sayesinde kamu harcamaları toplam reel gerilemiştir. Tüm bu gelişmeler FDF / GSYH oranının 2002 – 2006 arası dönemde her yıl ortalama %4,6 olarak gerçekleşmesine neden olmuştur.

Kamu gelirlerinin artışı 2002-2007 döneminde tamamen özelleştirme gelirleri ile dolaylı vergilere dayandırılmıştır. Bu durum bütçe dengesi açısından sakıncalıdır. Kamu gelirlerinin tek seferlik gelir olarak kabul edilen özelleştirme gelirlerine dayandırılması, servet

dağılımının ve çoğunlukla dar gelirli vatandaş üzerinde alınan dolaylı vergilere dayandırılması ise gelir dağılımının bozulmasına neden olmaktadır. Dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 2000 yılında %59 iken 2002’de %64’e 2006 yılında %69’a yükselmiştir. Vergi iadesinin kaldırılmasının da etkisiyle 2007 yılında ise KDV gelirlerindeki reel gerileme ile %64 olarak gerçekleşmiştir¹⁷. Dahilde alınan KDV’deki bu gerilemede vergi iadesinin kaldırılması kadar; iç talepteki daralmanın da etkisi olduğu düşünülmektedir.

Kutu 3: Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

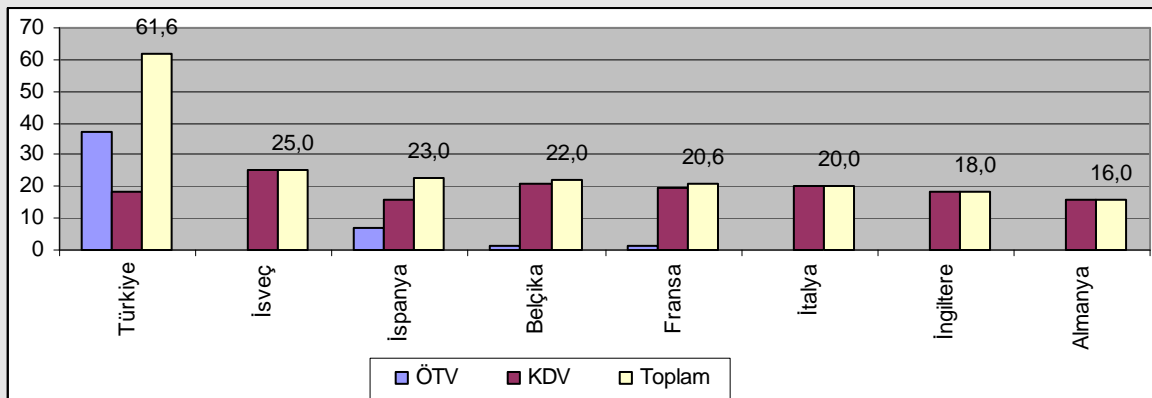
Türkiye’de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payları (%)

	Dolaysız	Dolaylı		Dolaysız	Dolaylı		Dolaysız	Dolaylı		Dolaysız	Dolaylı
1980	63	37	1987	50	50	1994	48	52	2001	40	60
1981	60	40	1988	50	50	1995	41	59	2002	34	66
1982	60	40	1989	53	47	1996	39	61	003	33	67
1983	57	43	1990	52	48	1997	41	59	004	31	69
1984	57	43	1991	52	48	1998	47	53	005	31	69
1985	47	53	1992	50	50	1999	45	55	2006	31	69
1986	52	48	1993	49	51	2000	41	59	2007	34	66

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Yukarıdaki grafik toplam vergi gelirleri içinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payını göstermektedir. Dolaylı vergilerin harcamalar üzerinden alındığı için toplum tarafından fazla hissedilmeyen, aynı zamanda dolaysız vergilere idarisi daha kolay ve idari yükü daha az olan vergiler olması, Türkiye’de hükümetlerin finansman ihtiyacı doğdukça dolaylı vergileri daha çok tercih etmelerine neden olmuştur. Nitekim bu nedenle dünyada benzin, iletişim, otomobil alımı ve meşrubat-kola tüketimi üzerinden en yüksek vergiyi alan ülke Türkiye olmuştur.

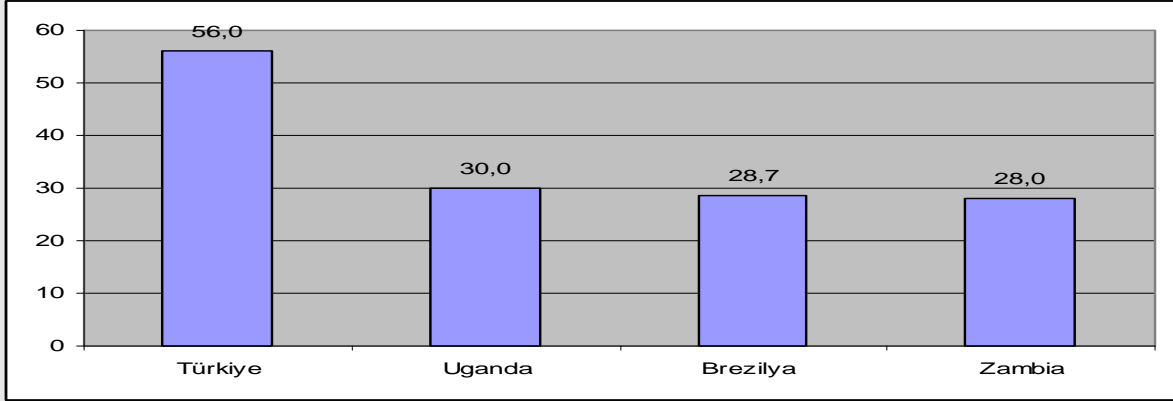
Bazı Avrupa Ülkelerinde Otomobil Satışı Üzerinden Alınan ÖTV ve KDV

NOT: Türkiye’deki rakamlar en alt düzeyde %37 ÖTV ve %18 KDV, toplam %61,6 olarak hesaplanmıştır, en üst oran %84 ÖTV, %18 KDV toplamda %117,1’dir. 10 AB ülkesinde (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya) yeni araç satışında “tescil vergisi” adı altında bir vergi alınıyor.

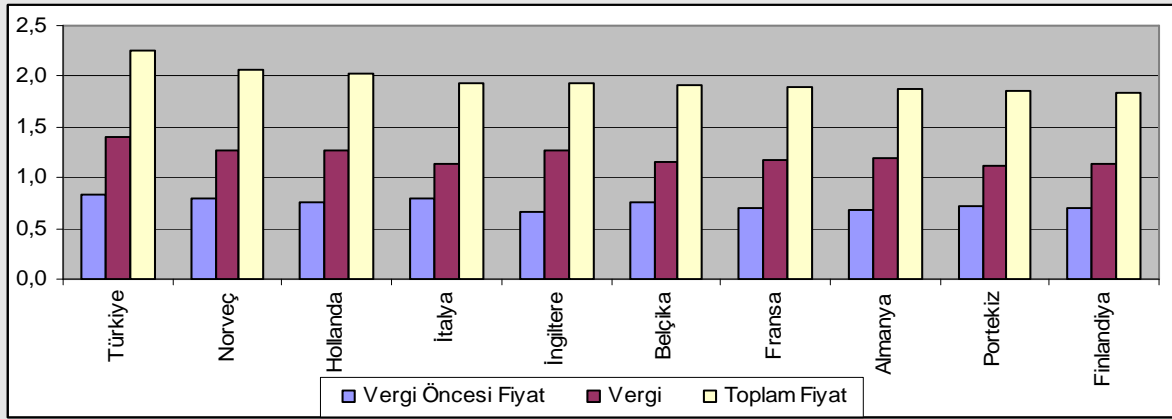
¹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Gelir İdaresi Başkanlığı resmi web sitesi vergi istatistikleri (www.gib.gov.tr).

Cep Telefonundan Alınan Vergilerin Toplam Konuşma Bedeli İçindeki Payı (%)

Kaynak: GSM Association Mobile Tax Report 2006 – 2007.

Dünya’da Benzini En Pahalıya Satan İlk On Ülkenin Benzinden Aldığı Vergi (\$/Litre)

Kaynak: OECD, IEA; Energy Prices and Taxes, 2008.

Bazı AB Ülkelerinde ve Türkiye’de Kola Üzerinden Alınan Vergiler (%)

	Genel KDV	Kolada KDV	Ek Vergi Oranı	Koladaki Toplam Vergi Yüğü
Fransa	19,6	5,5	0	5,5
Portekiz	17	5	0	5
İspanya	16	7	0	7
İsveç	25	12	0	12
Lüksembourg	15	3	0	3
Yunanistan	18	8	0	8
Almanya	16	16	0	16
İngiltere	18	18	0	17,5
Hollanda	19	6	10	16
Avusturya	20	20	6	26
Çek Cum.	5	5	0	5
Türkiye	18	18	25 (ÖTV)	47,5

Ekonomik belirsizlik ve vergi sistemimizdeki çarpık yapı, ekonomik faaliyetlerin rant alanına kaymasına neden olmuştur. Bunun en önemli göstergesi, gelir vergisinde gayrimenkul sermaye iradı elde eden mükellef sayısındaki dikkat çekici artıştır. Maliye Bakanlığı verileri dikkatle incelendiğinde son 4 yılda kira geliri elde eden mükellef sayısında % 54 oranındaki

artış görülecektir.

2002 – 2007 döneminde faizlerdeki gerileme ile faiz harcamaları reel olarak gerilerken ve faiz dışı harcamalarda da özellikle eğitim, sağlık ve yatırım harcamalarında reel bir gerileme yaşanmıştır. Kamu harcamalarının GSYH'a oranı 2002'de % 34,1 iken, 2007'de % 23,8'e gerilemiştir. Bu durum kamu harcamalarının toplamda gerilemesine neden olurken zaman içerisinde bütçe dengesinin iyileşmesine de neden olmuştur. Nitekim Merkezi Yönetim Bütçesi Dengesinin GSYH'ya oranı 2002 yılında -%11,4'den 2006 yılında -% 0,6'a ve 2007'de -% 1,6'a gerilemiştir. Bu sayede kamu iç borç stoku 2002 yılında % 69,2'den % 39,5'e çekilmiştir.

Türkiye'nin en önemli problemlerinden biri olan sosyal güvenlik kurumlarının açıklarının finansmanı, bütçe harcamalarının önemli bir kısmını almaktadır. 2000 yılında Merkezi Yönetim Bütçe Harcamalarının sadece %6,5'ini oluşturan sosyal güvenlik kurumları açıklarının, 2008'de yılında %12,9 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Nitekim, sosyal güvenlik kurumları açıklarının finansmanı için bütçeden 2008 yılında 28,8 milyar YTL ödenek tahsis edilmiş ve ilk altı aylık bütçe gerçekleştirmelerinde ödeneğin 13,4 milyar YTL'si yani yarıya yakını kullanılmıştır.

Sosyal Güvenlik Kurumlarının Finansman Açıklarının Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları İçindeki Payı ve GSYH'ya Oram

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sosyal Güvenlik Kurumlarına Transferler (Milyar YTL)	3,3	5,1	11,2	15,9	19,3	23,8	24,2	25,8*	28,8
Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları İçindeki Payı (%)	6,5	5,9	9,4	11,3	12,7	14,9	13,6	12,7	12,9
GSYH'ya Oram (%)	2,0	2,1	3,2	3,5	3,5	3,7	3,2	3,0	-

Kaynak: Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü verilerine dayanılarak derlenmiştir.

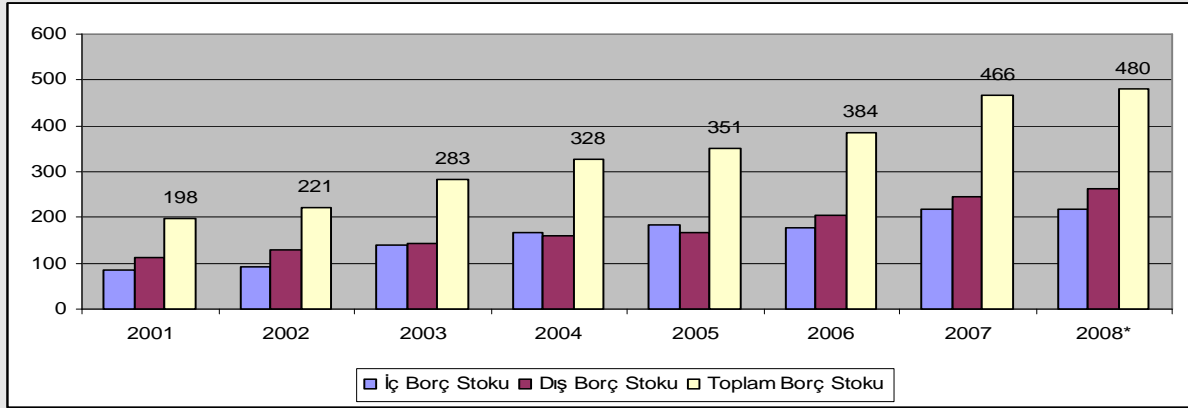
*Bu tutar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından mayıs 2008'de yayınlanan Sosyal Güvenlik Reformu adlı yayında 33,1 milyar YTL olarak belirtilmektedir.

2007 Sonu İtibariyle Sosyal Güvenlikte Mali Yapı

Milyon YTL	SSK	Bağ-Kur	Emekli Sandığı	Toplam
Gelir	33.813	6.299	16.762	56.875
- Prim Gelir	29.563	5.742	8.746	44.052
Gider	46.628	13.459	21.829	81.915
- Emekli Aylıkları	29.410	8.102	14.800	52.312
- Sağlık Gideri	14.738	3.052	2.194	19.984
Fark	12.815	7.159	5.067	25.040
Transfer	14.155	6.229	12.675	33.060

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Reformu, Mayıs 2008, s. 5.

Kutu 4: İç ve Dış Borç Stokunun Gelişimi

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı verilerine dayanılarak derlenmiştir.

* İç borç stoku Mayıs, dış borç stoku ilk çeyrek itibariyledir.

Grafikte de görüldüğü gibi Türkiye'nin 2008 Mayıs itibariyle toplam borç stoku 480 milyar dolara ulaşmıştır. Bu borcun yaklaşık 263 milyar doları dış borçtur. Dış borcun ise 172 milyar doları özel sektöre aittir. Özel sektör Hazine'nin verdiği dünyanın en yüksek reel faizi ile birlikte YTL'nin değerlenmesinden de faydalanarak dış borca yönelmiştir. Nitekim 2001 yılında 42 milyar dolar olan dış borcun bugün 172 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Özel sektörün aldığı dış borcun önemli bir kısmı ihracatın finansmanında ve Devlet İç Borçlanma Senedi alımında kullanılmaktadır. Bu yolla yurda giren borç, ödemeler dengesinde sermaye hareketlerinde kredi kaleminde gözükererek cari işlemler açığının finansmanını sağlarken, diğer taraftan da iç borcun finansmanı sağlanmaktadır. Kısacası Türkiye'de cari işlemler açığı finansmanı borçlanarak yapılmaktadır.

Türkiye'nin Toplam Borç Stoku (Milyar Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İç Borç Stoku	84,9	91,7	139,3	167,3	182,4	178,9	219,2	216,6
Dış Borç Stoku	113,6	129,6	144,1	160,6	168,5	205,3	247,1	262,9
- Kamu Sektörü	47,1	64,5	70,8	75,7	70,4	71,6	73,4	74,3
- TCMB	24,4	22,0	24,4	21,4	15,4	15,7	15,8	16,6
- Özel Sektör	42,1	43,1	48,9	63,6	82,6	118,0	157,9	172,0
TCMB Brüt Döviz Rezervleri	18,9	27,0	33,7	36,0	48,3	58,3	71,6	73,2

Kaynak: TCMB ve Hazine verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Not: 2008 dış borç verileri ilk çeyrek, iç borç ve Rezervler verileri Mayıs itibariyledir.

Türkiye'de Kamunun Toplam Borç Stoku (Milyar Dolar)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kamu Dış Borç Stoku	71,5	86,5	95,2	97,1	85,8	87,3	89,2	90,9
Kamu İç Borç Stoku	84,9	91,7	139,3	167,3	182,4	178,9	219,2	216,6
Toplam Kamu Borç Stoku	156,3	178,2	234,5	264,3	268,3	266,2	308,4	307,5

Kaynak: TCMB ve Hazine verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Not: 2008 dış borç verileri ilk çeyrek, iç borç verileri Mayıs itibarıyla.

Kutu 5: Özelleştirme

Dünyada 2000-2006 arasında; özelleştirme yapan ülke sayısı 94, yapılan özelleştirme sayısı 1.424, yapılan özelleştirme tutarı 281,9 milyar \$.

Türkiye’de 2000-2006 arasında; yapılan özelleştirme sayısı 85, yapılan özelleştirme tutarı 23,5 milyar \$. Türkiye’de sadece 2000-2006 arasında yapılan özelleştirme toplamı, Dünyadaki özelleştirme toplamının %8,3’üne denk gelmektedir. Türkiye 2000-2006 dönemi itibarıyla Dünyada 94 ülke arasında en fazla özelleştirme uygulaması gerçekleştiren ikinci ülkedir.

Dünyada 2000 – 2006 Yılları Arasında Yapılan En Büyük Yirmibeş Özelleştirme (Milyon \$)

	Ülke	Özelleştirilen Kurum	Yıl	Bedel	Sektör
1	Çin	Industrial and Commercial Bank of China	2006	22.041	Bankacılık
2	Çin	Bank of China	2006	13.714	Bankacılık
3	Rusya	Rosneft	2006	10.700	Petrol
4	Türkiye	Türk Telekom	2005	6.550	Telekomünikasyon
5	Çin	China United Communications	2000	5.653	Telekomünikasyon
6	Ukrayna	Kryvorizhstal	2005	4.800	İmalat Sanayi
7	Romanya	Banca Comerciala Romania	2006	4.700	Bankacılık
8	Polonya	Telekomunikacja Polska (TPSA)	2000	4.300	Telekomünikasyon
9	Brezilya	Petrobras	2000	4.233	Petrol ve Gaz
10	Türkiye	Tüpraş	2006	4.140	Petrol
11	Çek Cum.	Transgas	2002	3.775	Doğal Gaz
12	Brezilya	Banespa	2000	3.581	-
13	Çek Cum.	Cesky Telecom	2005	3.300	Telekomünikasyon
14	Çin	Bank of China	2005	3.100	Bankacılık
15	Çin	Bank of China	2005	3.100	Bankacılık
16	Çin	China Life Insurance Co Ltd	2003	3.022	Sigortacılık
17	Çin	Industrial & Commercial Bank of China	2005	3.000	Bankacılık
18	Çin	China Construction Bank	2005	3.000	Bankacılık
19	Mısır	Etisalat Misr (third GSM license)	2006	2.900	Telekomünikasyon
20	Çin	PetroChina	2000	2.890	Petrol ve Gaz
21	Türkiye	Erdemir	2006	2.770	İmalat Sanayi
22	Slovakya	Slovensky Plynarensky Priemysel (SPP)	2002	2.700	Doğal Gaz
23	Çin	China Merchant Bank	2006	2.660	Bankacılık
24	Pakistan	Pakistan Telecommunications	2005	2.599	Telekomünikasyon
25	Türkiye	Atatürk Airport	2005	2.543	Ulaşım

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden derlenmiştir.

Dünyada 2000-2006 arası dönemde yapılan özelleştirmeler içinde

- Türk Telekom Dünyanın en büyük dördüncü, Telekomünikasyon sektörünün en büyük birinci,
- Tüpraş, Dünyanın en büyük onuncu, Petrol Sektörünün en büyük ikinci,

- Erdemir Dünyanın en büyük yirmibirinci, İmalat Sanayi sektörünün en büyük ikinci,
- Atatürk Hava Limanı, Dünyanın en büyük yirmibeşinci, Ulaşım sektörünün en büyük birinci özelleştirmesidir.

Türkiye’de yapılan özelleştirmelerin %61’i “blok satış”, %16’sı ise “tesis ve varlık satışı” şeklinde gerçekleşmiştir. Kısaca yapılan özelleştirmelerin ¾’ü devletin elinde bulunan genellikle piyasada tekel konumunda bulunan işletme ve tesislerin tabana yayılmadan belirli kesimlere aktarıldığının ve Türkiye’deki özelleştirmenin sermayenin el değiştirmesinden başka bir şey olmadığını göstergesidir. Bu durumun kaynak tahsisi ve bölüşüm açısından ileride neden olacağı sıkıntıları şimdiden kestirebilmek zor değildir.

Türkiye’deki En Büyük Özelleştirmeler (2000 – 2008)

	Özelleştirilen Kurum	Yılı	Bedel (Milyon \$)	Sektör
1	Türk Telekom	2005	6.550,0	Telekomünikasyon
2	Tüpraş	2006	4.140,0	Petrol
3	Erdemir	2006	2.770,0	İmalat Sanayi
4	Ataturk Airport	2005	2.543,0	Ulaştırma
5	Pektim	2008	2.040,0	İmalat Sanayi
6	T. Halk Bankası	2007	1.836,6	Bankacılık
7	Tekel Sigara	2008	1.720,0	İmalat Sanayi
8	Petrol Ofisi	2000	1.260,0	Hizmetler
9	Tupras	2000	1.104,0	Petrol ve Gaz
10	Kara Yolları Gen Müd. Levent Arsası	2007	800,0	Gayrimenkul
11	Mersin Limanı*	2005	755,0	Ulaştırma
12	Tüpraş	2005	454,0	Petrol
13	Basak Sigorta	2006	268,0	Sigorta
14	Hilton HOTEL	2005	255,5	Hizmetler
15	THY	2006	207,8	Hizmetler

Kaynak: Dünya Bankası ve Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine dayanılarak derlenmiştir.

Tüm bunların dışında, dünyada 2000-2006 arası 49 adet gayrimenkul özelleştirmesi yapılmıştır. Bunların 30 adedi Türkiye’de yapılmıştır. Bu özelleştirmelerin en büyük ilk 13’ünden 12’si, yani birinci dışındaki en büyük 12 gayrimenkul özelleştirmesi Türkiye’ye aittir. Diğer bir deyişle, Türkiye’de yapılan özelleştirmeler açısından sadece tesis işletme satışında lider değildir, aynı zamanda gayrimenkul satışında da öndedir.

Tüm bu özelleştirme uygulamalarına rağmen elde edilen milyarlarca dolar kaynak ne yazık ki, rasyonel kullanılamamış ve yatırıma yönlendirilememiştir. Bunun en önemli göstergesi işsizlik ve dış ticaret açığı rakamlarının son 20-25 yılın en yüksek seviyelere ulaşmasıdır.

Kutu 6: Türkiye'nin Dünyadaki Yerine İlişkin Bazı Tablolar

GSYH (Milyar Dolar – PPP)		2007
1	ABD	13.844
2	Çin	6.991
3	Japonya	4.290
4	Hindistan	2.989
5	Almanya	2.810
6	İngiltere	2.137
7	Rusya	2.088
8	Fransa	2.047
9	Brezilya	1.836
10	İtalya	1.786
15	Türkiye	888

Dünya Üretimi İçindeki Payı (PPP)		2007
1	ABD	21,4
2	Çin	10,8
3	Japonya	6,6
4	Hindistan	4,6
5	Almanya	4,3
6	İngiltere	3,3
7	Rusya	3,2
8	Fransa	3,2
9	Brezilya	2,8
10	İtalya	2,8
15	Türkiye	1,4

Enflasyon		2007
1	Zimbabve	108.844,1
2	Myanmar	30,0
3	Suudi Arabistan	23,0
4	Venezuela	22,5
5	Sri Lanka	21,8
6	Afganistan	20,7
7	G. Kıbrıs Rum Kesimi	20,1
8	Tacikistan	19,8
9	São Tomé - Príncipe	19,6
10	Azerbaycan	19,5
59	Türkiye	8,4

Kişi Başı Milli Gelir (PPP)		2007
1	Katar	80.870
2	Lüksembourg	80.457
3	Norveç	53.037
4	Brunei	51.005
5	Singapur	49.714
6	ABD	45.845
7	İrlanda	43.144
8	Hong Kong	41.994
9	İsviçre	41.128
10	Kuveyt	39.306
60	Türkiye	12.888

Cari İşlemler Açığı (Milyar Dolar)		2007
1	ABD	-738,6
2	İspanya	-145,6
3	İngiltere	-136,2
4	Avustralya	-56,2
5	İtalya	-47,3
6	Yunanistan	-43,7
7	Türkiye	-38,0
8	Fransa	-33,4
9	Romanya	-23,1
10	Portekiz	-20,9

Cari İşlemler Fazlası (Milyar Dolar)		2007
1	Çin	360,7
2	Japonya	212,8
3	Almanya	185,0
4	Sudi Arabistan	100,8
5	Rusya	76,6
6	İsviçre	72,8
7	Norveç	63,7
8	Kuveyt	52,7
9	Hollanda	50,9
10	Birleşik Arap Emirlikleri	41,7

DYS Girişi (Milyon Dolar)		2006
1	ABD	175.394
2	İngiltere	139.543
3	Fransa	81.076
4	Belçika	71.997
5	Çin	69.468
6	Kanada	69.041
7	Hong Kong	42.892
8	Almanya	42.870
9	İtalya	39.159
10	Lüksembourg	29.309
17	Türkiye	20.120

Nüfus (Milyon Kişi)		2007
1	Çin	1.321
2	Hindistan	1.124
3	ABD	302
4	Endonezya	225
5	Brezilya	189
6	Bangladesh	159
7	Pakistan	158
8	Mijerya	144
9	Rusya	142
10	Japonya	128
18	Türkiye	71

Faiz (3 Aylık - %)		2008 Temmuz
1	Türkiye	19,2
2	Venezüella	17,3
3	Arjantin	16,3
4	İzlanda	16,0
5	Pakistan	13,9
6	Güney Afrika	12,5
7	Brezilya	12,2
8	Rusya	11,0
9	Mısır	10,0
10	Kolombiya	9,7

Tablolar IMF'in World Economic Outlook April 2008 verilerine dayanılarak oluşturulmuştur.

III- Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler Perspektifinden Bursa Ekonomisi

Bursa sahip olduğu potansiyeli iyi değerlendirmesi halinde, ekonomik olarak ülke ekonomisine bugüne göre daha fazla katkı verebilecek durumdadır. Nitekim, bu durum City Mayors tarafından da tespit edilmiş durumdadır. Bu kuruluşun yapmış olduğu 2006-2020 yılları arasında en hızlı gelişme gösterecek 100 şehir listesine Türkiye'den sadece Bursa 61.

Sırada girmiştir¹⁸. Bu durum, Bursa'nın sahip olduğu potansiyeli ortaya koyması açısından anlamlıdır.

Türkiye ekonomisine ilişkin daha önce aktardığımız mevcut durum, doğal olarak Bursa'yı da etkilemektedir. Bu etkileri hayatın içinden olaylarla görmek mümkündür. Ayrıca, ilgili çevrelerin yapmış olduğu açıklamalarda da sorunlar ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda, BİSO Başkanı Celal Sönmez'in yapmış olduğu açıklama, Bursa ekonomisinin fotoğrafı niteliğindedir¹⁹.

Türkiye ekonomisi açısından son derece önemli olan Bursa, tekstil ve otomotiv ağırlıklıdır. Bu nedenle, bu kısımda tekstil ve otomotiv sektörüne ilişkin bazı hususlara değinilecektir.

a- Tekstil

Bursa, öteden beri tekstil ile anılan bir şehir durumundadır. Tekstil, Bursa'da önemli bir istihdam alanı oluşturmakta; ihracat açısından da Bursa'yı ve Türkiye'yi dünya ile buluşturmaktadır. Ancak, tekstil sektörü bir süredir ciddiye alınması gereken sorunlarla boğuşmaktadır. İlk 250 araştırması kapsamında yapılan diğer çalışmalardan da görüleceği üzere, tekstil sektörü uzunca bir süredir düşük karlılıkla çalışmakta, adeta ayakta kalma mücadelesi vermektedir.

Kuşkusuz bu durum için bir çok neden ileri sürülebilir. Bu bağlamda, sektörde yaşanan olumsuz gelişmelerin, dünyada yaşanan gelişmelerden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak, benzeri sıkıntıların diğer ülkelerde ortaya çıkmaması, bu gerekçeyi çürütmektedir. Nitekim, konuyla ilgili çevreler tarafından ileri sürülen görüşler de; tekstil sektörünün yaşadığı sorunların Türkiye'ye özgü sektörel bir sorun olduğunu ifade etmektedir²⁰.

Tekstil sektörünün istihdama ve ihracata yaptığı katkı göz önüne alındığında, bu sektörün Türkiye ve Bursa açısından gözden çıkarılmasının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Tekstil sektörünün sorunları ve alınması gereken önlemler konusunda, Bursa'nın objektif ve

¹⁸ Kaynak: 18.07.2008 tarihli Meydan Gazetesi. Ayrıca, www.citymayors.com adresinden ayrıntılı bilgi alınabilir.

¹⁹ Sönmez'in yapmış olduğu basın toplantısında; "İç piyasada uzun zamandır devam eden nakit sıkışıklığı ve talep yetersizliğinin kalıcı bir hal aldığı", "ticaret yapanların bir önceki aya göre satışlarının yüzde 56 azaldığı", "ülke ekonomisinin en büyük dinamikleri olan tüccar ve üretici kesimlerinin sorunlarına acil çözüm bulunması gerektiği" şeklindeki açıklamaları, fazla söze gerek bırakmamaktadır. Kaynak: 18.07.2008 tarihli Bursa Hakimiyet Gazetesi.

²⁰ Bkz. Bülent Parlamiş, "Bursa'da Tekstil Kan Kaybediyor", Dünya Gazetesi, 19.01.2008

bilimsel ölçütlere göre hazırlanmış çalışmalara ve gerekli önlemlerin alınması konusunda kamuoyu oluşturulmasına ihtiyacı bulunmaktadır.

b- Otomotiv

Otomotiv sektörü Bursa'nın ve hatta Türkiye'nin en önemli sektörlerinin başında gelmektedir. Bu sektör yarattığı istihdam, katma değer, vergi geliri ve ihracat açısından kilit konumdadır. Otomotiv sektörünün çeşitli ölçütlere göre değerlendirilmesi İLK 250 araştırmasının çeşitli bölümlerinde ele alındığından, tekrardan kaçınmak amacıyla bu sektöre dair ihracat ve ithalat verileri ele alınacaktır. Aşağıdaki tablolarda Türkiye'de otomobil üretimi ve üretimdeki artış yer almaktadır.

Türkiye'de Otomobil Üretimi (Adet)

	Binek	Kamyon	Kamyonet	Minibüs	Otobüs	Traktör
2001	175.343	6.683	76.672	9.486	2.501	15.052
2002	204.198	12.295	116.872	10.516	2.684	10.652
2003	294.116	19.041	195.606	20.419	4.172	28.794
2004	447.152	31.774	301.563	37.891	4.839	38.627
2005	453.663	37.227	349.885	33.271	5.406	34.907
2006	545.682	37.026	369.862	28.991	6.019	38.082
2007	628.270	34.574	391.247	31.275	6.946	33.538
2008*	375.845	18.508	292.737	17.997	3.942	15.239

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

* İlk altı aylık toplamı vermektedir.

Türkiye'de Otomobil Üretimindeki Artış (%)

	Binek	Kamyon	Kamyonet	Minibüs	Otobüs	Traktör
2001	-41,1	-76,2	11,4	-70,5	-40,6	-59,8
2002	16,5	84,0	52,4	10,9	7,3	-29,2
2003	44,0	54,9	67,4	94,2	55,4	170,3
2004	52,0	66,9	54,2	85,6	16,0	34,1
2005	1,5	17,2	16,0	-12,2	11,7	-9,6
2006	20,3	-0,5	5,7	-12,9	11,3	9,1
2007	15,1	-6,6	5,8	7,9	15,4	-11,9

2008*	19,3	-46,5	-25,2	-42,5	-43,2	-54,6
--------------	------	-------	-------	-------	-------	-------

Kaynak: TCMB verilerine dayanılarak derlenmiştir.

* 2007'nin ilk altı aylık dönemine göre hesaplanmıştır.

Otomotiv sektörüyle ilgili dikkate alınması gereken önemli bir veri de sektörün ihracatı ile Türkiye'nin otomotiv ithalatının karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırma aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Türkiye’de Otomobil İhracatı ve İthalatı (Bin Dolar)

	İthalat	İhracat
2000	5 466 837	1 592 513
2001	1 827 054	2 335 381
2002	2 332 732	3 304 135
2003	5 383 395	5 272 017
2004	10 237 024	8 288 799
2005	10 552 792	9 566 435
2006	11 408 441	11 886 092
2007	12 397 295	15 903 572
2008*	5 701 391	9 073 921

Kaynak: TÜİK verilerine dayanarak oluşturulmuştur

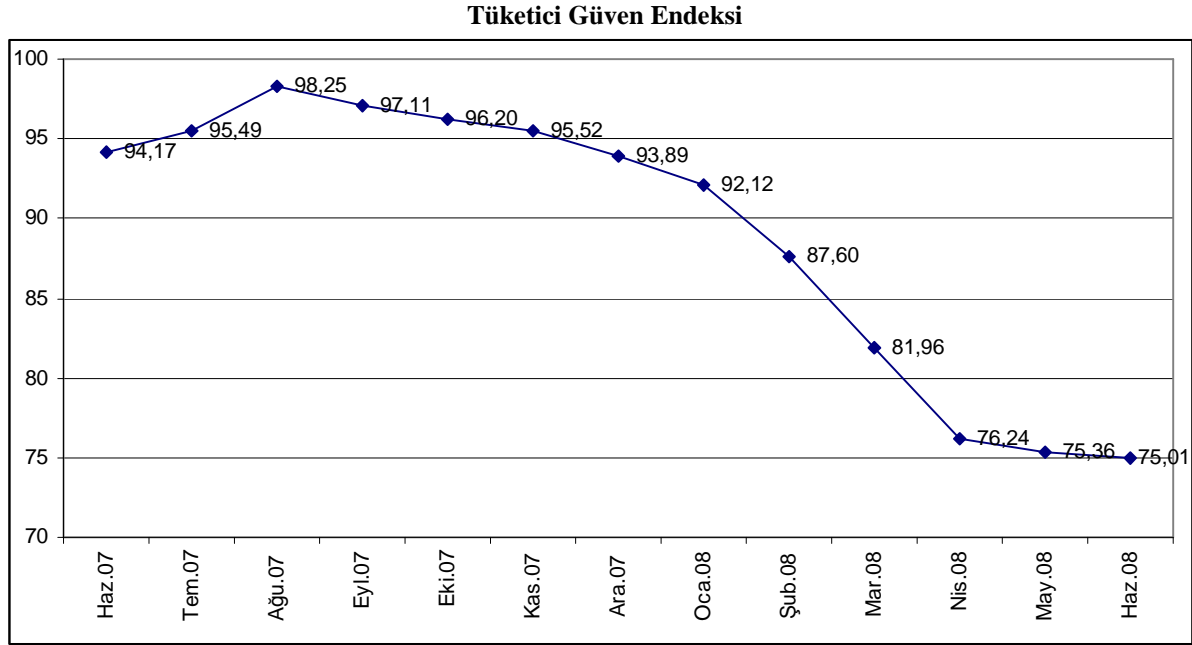
* Mayıs 2008 itibarıyla

Tablodan da görüldüğü gibi, otomotiv sektörü Türkiye ihracatı açısından önemli sayılacak bir başarı elde etmesine rağmen, ithalatta da ciddiye alınabilecek bir artış gözlemlenmektedir. Kur politikasından kaynaklandığını düşündüğümüz bu durum, sektör açısından olumsuzdur. İthalatın önemli bir bölümünün lüks otomobile yönelmesi, otomobile yönelik efektif iç talepte ciddi bir artış gözlenmemesi dikkate değer bulunmuştur.

IV. Hedefler, Gerçekler ve Beklentiler

Dünya ekonomisinde yaşanan küresel finansal krize ve artan oynaklığa (volatilite) rağmen, Türkiye ekonomisi yılın ilk çeyreğindeki büyüme %6,6 ile beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak siyasi belirsizlik, yurtiçi tüketim ve gayrisafi sabit sermaye oluşum hızındaki yavaşlama ve faiz oranlarındaki artışa bağlı olarak yılın kalan kısmında büyümenin yavaşlama olasılığı beklentilere yansımıştır. Nitekim, beklenti anketlerine göre yılsonu büyüme beklentisi 2008 Temmuz ayında %4'dür. Diğer taraftan yılsonu enflasyon hedefinin sapacağı şimdiden belli olmuştur. Beklenti anketi sonuçlarına göre, Temmuz ayının ilk yarısı itibarıyla yılsonu TÜFE beklentisi 10,7'ye yükselmiştir. Ayrıca, Merkez Bankası 2008-2010 için %4, 2011 ve sonrası için %3 olan enflasyon hedefini 2009 için %7,5, 2010 için %6,5 ve 2011 için %5,5 olarak revize etmiştir. Son olarak, TÜİK ve TCMB işbirliği ile yürütülen ve tüketicilerin harcama davranış ve beklentilerini değerlendiren “Aylık Tüketici Eğilim Anketi” 2007 Ağustos’unda 98,25 olan endeks değeri sürekli olarak gerilemiş ve 2008 Haziran’ında

75,01'e olarak gerçekleşmiştir (Endeksin 100'den büyük olması tüketici güveninde iyimser durum, 100'den küçük olması tüketici güveninde kötümser durum, 100 olması ise tüketici güveninde ne iyimser ne de kötümser durum olduğunu göstermektedir)²¹. Aşağıdaki tablo son bir yıl içinde Tüketici Güven Endeksindeki düşüşü daha net vermektedir.

Kaynak: TÜİK, Haber Bülteni, “Tüketici Güven Endeksi Haziran/2008”, sayı: 119, 16 Temmuz 2008.

Güven endeksindeki düşüş, tüketicilerin mevcut dönem satın alma gücü, gelecek dönem genel ekonomik duruma bakışlarının, iş bulma olanaklarının ve mevcut dönemin dayanıklı tüketim malı satın almak uygunluğuna dair değerlendirmelerinin kötüleşmesine bağlı olarak düşmüştür²². Bir diğer önemli gösterge ise “Ticaret Ünvanlı İşyeri” açılma ve kapanma sayılarıdır. 2008 yılının ilk altı ayında kapanan işyeri sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %87,8 artış göstermiştir ve açılan her 100 işyerine karşılık 87 işyeri kapanmıştır²³.

“Türkiye açısından 2008 yılının ikinci yarısı için, uluslararası likidite koşullarındaki ve kredi piyasalarındaki olumsuz gelişmeler, AB üyelik sürecinde karşılaşılan sorunların artması, mali disiplinde gevşeme eğilimi, başta petrol olmak üzere emtia fiyatlarının yüksek seyri ile yurtiçinde artan siyasi belirsizlikler temel risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır”²⁴. Unutulmamalıdır ki, bir ülkede dışa açıklık arttıkça, ülke ekonomisindeki gelişimi iç dinamikler değil; dış dinamikler belirler hale gelmektedir. Nitekim, Türkiye'nin dışa açıklık

²¹ TÜİK, Haber Bülteni, “Tüketici Güven Endeksi Haziran/2008”, sayı: 119, 16 Temmuz 2008.

²² TÜİK, Haber Bülteni, “Tüketici Güven Endeksi Haziran/2008”, sayı: 119, 16 Temmuz 2008.

²³ TÜİK, Haber Bülteni, “Kurulan ve Kapanan Şirketler Haziran/2008”, sayı: 120, 16 Temmuz 2008.

²⁴ İş Bankası, s. 1.

oranı (dış ticaret hacmi/GSYH) 2000 yılında %31 iken 2006'da %43'e, 2007'de %42'ye kadar yükselmiştir.

2008 sonu itibariyle 65 milyar dolar dış ticaret, 51 milyar dolar (beklenti anketine göre 48,3 milyar dolar) cari işlemler açığı tahmin edilmektedir. Ancak petrol fiyatlarındaki artışa bağlı olarak cari işlemler açığının gelecek yıllarda daha da artacağı açıktır. Hükümet tarafında açıklan "Orta Vadeli Program" ve "Orta Vadeli Mali Plan"a göre dış ticaret açığının 2009'da 85, 2010'da 91 ve 2011'de 96 milyar dolar olması tahmin edilmektedir. Aynı şekilde cari işlemler açığının 2009'da 52, 2010'da 56 ve 2011'de ise 59 milyar dolara ulaşacağı tahmin etmektedir. Ancak, hükümetin yaptığı bu tahminler şu an varil başına 140 doları aşan petrolün 2009'da 119, 2010 ve 2011'de 117 dolar olacağı varsayımı ile yapılmıştır ki, bu tahminin tutması zor görünmektedir.

Diğer taraftan, son 4 yılda (2005-2008) ortalama olarak yaklaşık 15-16 milyar dolar olan DYS girişinin kar transferlerinin ödemeler dengesinde sermaye hareketlerinde değil; cari işlemler dengesinde olduğu ve kar transferlerinin son iki yılda hızlandığı da dikkate alınırca cari işlemler açığının önümüzdeki yıllarda tahmin edileninde üzerine çıkması olasıdır.

Hükümetin Haziran ayı içinde açıkladığı "Orta Vadeli Program" ve "Orta Vadeli Mali Plan"a göre GSYH, Büyüme ve Enflasyon hedefleri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

	2009	2010	2011
GSYH Büyümesi (%)	5,0	5,5	6,0
GSYH (Milyar YTL, Cari Fiyatlarla)	1.109,4	1.245,3	1.395,2
GSYH (Milyar Dolar, Cari Fiyatlarla)	773,7	830,2	900,6
Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)	-52,4	-56,2	-58,9
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (%)	-6,8	-6,8	-6,5
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-85,4	91,0	95,9
Dış Ticaret Dengesi / GSYH (%)	-11,0	-10,9	-10,7
İşsizlik (%)	9,8	9,7	9,7
TÜFE Yılsonu (%)	7,5	6,5	5,5
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (Milyar YTL)	-15,5	-15,9	-23,0
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi / GSYH (%)	-1,4	-1,3	-1,7
Faiz Dışı Fazla (Milyar YTL)	41,2	38,9	36,9
Merkezi Yönetim Bütçesi Faiz Dışı Fazlası / GSYH (%) (Program Tanımlı)	2,3	2,0	1,7
Faiz Dışı Fazla / GSYH (%)	3,7	3,1	2,6

Kaynak: Orta Vadeli Program, 28 Haziran 2008 tarih ve 26920 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır, Orta Vadeli Mali Plan 8 Temmuz 2008 tarih ve 26930 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Tabloda görüldüğü üzere hükümetin faiz dışı fazla (FDF)'nin GSYH'ya oranının %6,5'lardan 2009'da %3,7'ye, 2010'da %3,1'e ve 2011'de %2,6'ya çekilmesindeki temel neden, düşen

büyüme hızının yeniden artırılma hedefinden başka bir şey değildir. Ancak Merkezi Yönetim Bütçesi'nde yaşanan iyileşmenin bir seferlik gelir kabul edilen özelleştirme gelirlerine dayandırılması yerine, daha sağlam bir gelir kaynağı olan vergi gelirlerine, özellikle dolaylı vergilere dayandırılması gerekmektedir. Dolaysız vergi gelirlerinin artırılabilmesinde ise temel seçenek vergi oranlarında artış olmamalı ve kayıt dışı ekonomi ile mücadeleye dayandırılan bir vergi politikası ile hem vergi gelirlerinin artırılması hem de piyasadaki haksız rekabetin giderilerek ekonominin önünün açılmasını hedefleyen daha rasyonel bir seçeneğin geliştirilmesi gerekmektedir.